

QUADERNETS DE VILAMAJOR

Revista de recerca i divulgació del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

LES PREMSES EN L'ELABORACIÓ TRADICIONAL DEL VI

**POMPEU FABRA,
FILL ADOPTIU DE VILAMAJOR**

**LA NENA DE VILAMAJOR:
UNA DEESSA O UNA SIRENA?**

4

QUADERNETS DE VILAMAJOR

Revista no periòdica de recerca i divulgació del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor
Organisme municipal associat a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana - Institut Ramon Muntaner -
Premi Nacional de Cultura 2007

Presidenta del CESPV

Pamela Isús Sauri
Alcaldeessa de Sant Pere de Vilamajor

Coordinador del CESPV

Higiní Herrero i Baró

Consell del CESPV

Óscar Ferrer i Ventura
Higiní Herrero i Baró
Mercè Jordà i Olives
Susanna Martori Rodellas
Elena Muntan i Bordas
David Manuel da Silva Mourão Pinheiro
Neus Puig i Casademunt
Teresa Sagrera i Bassa
Ferran Sarrià i Saracho

Membres col·laboradors del CESPV

Virgínia Cepero
Lluís Campuzano
Jordi Nogués
Teresa Verdagué

Coordinador de la present edició

Higiní Herrero i Baró

Han col·laborat en aquest número

Josep Maria Garcia i Burdoy
Josep Maria Pascual i Sabé

Correcció lingüística

David Manuel da Silva Mourão Pinheiro
www.transfactoria.com

Fotografia de la portada

*Església de Sant Pere de Vilamajor
vista des de la creu del Pedró*
Enric Planas, 2015

Edita:

Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor
La Mongia de Vilamajor - C./Església, 3
08458 - Sant Pere de Vilamajor
(Vallès Oriental - Baix Montseny)
mongia@vilamajor.cat

L'edició d'aquest volum:

Col·lecció "Quadernets de Vilamajor"
Número 4 - (1a ed.) octubre 2015
Tiratge de 150 exemplars
Impress a Gràfiques Arco

L'opinió i els continguts dels articles signats corresponen únicament als seus autors. S'autoritza la reproducció de tots els articles sempre que se'n citi la procedència.

Sumari

Pàg 04.

Les castanyedes a Sant Pere de Vilamajor

Pàgs 05-07.

Excavacions arqueològiques a la Força (I)

Pàgs 08-09.

La font Fresca del Samont

Pàgs 10-11.

Un balneari a Vilamajor?

Pàgs 12-15.

Josep Maria de Sagarra enllestí el poema "El mal Caçador" el 1915 a can Llinars

Pàgs 16-21

Les premses utilitzades en la elaboració tradicional del vi a Sant Pere de Vilamajor

Pàgs 22-27.

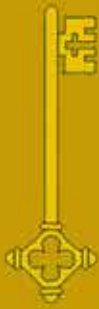
"Carta de un maestro extremeño mandado forzoso a un pueblo de Cataluña"

Pàgs 28-31.

Una sirena o Àrtemis? Una aproximació iconogràfica a la figura femenina de can Canal de Vilamajor

Pàgs 32-39.

Informe: Atorgament a Pompeu Fabra del títol de Fill Adoptiu de Sant Pere de Vilamajor

Editorial

Pamela
Isús Saurí
Presidenta
del CESPV

Presentació

El Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor té com un dels seus objectius fundacionals divulgar el patrimoni local del municipi i una forma de fer-ho és amb la revista que tens a les mans.

La revista «Quadernets de Vilamajor» recull diversos articles sobre temes que, de ben segur, seran del teu interès. En aquest quart número t'explicarem com es feia el vi a Vilamajor, la relació de personatges tan il·lustres com Josep Maria de Sagarra o Pompeu Fabra amb el nostre poble, quines eren les confraries de l'església de Sant Pere, la llegenda del pou del Diable, entre d'altres.

Una de les novetats és que, a partir d'ara, també et podràs descarregar de forma gratuïta tots els números de la revista en versió pdf.

Espero que en gaudeixis.

Textos
Exposició temporal
La Mongia de
Vilamajor.

Mapa
Higini
Herrero i Baró

Les castanyedes a Sant Pere de Vilamajor

A Catalunya la distribució del castanyer és molt localitzada. El trobem bàsicament a la zona nord-est (Guillerries-Montseny, Corredor-Montnegre, Empordà i Garrotxa), on les condicions climatològiques i edàfiques li són més favorables. A Catalunya el castanyer és present en 28.500 hectàrees i és dominant en 12.200, concentrades sobretot a la comarca de La Selva (8.800 hectàrees i 13,5 milions de peus) i a Osona (quasi 2 milions més de peus), a la zona límit amb la Selva. Es troba, però, a totes les Comarques gironines i també a Osona, al Vallès Oriental, al Maresme i a les muntanyes de Prades. El terme municipal de Sant Pere de Vilamajor ocupa 3.474 hectàrees, de les quals un 64% -2.307 hectàrees- està ocupat per boscos i hàbitats d'interès comunitari. La resta són prats, camps de conreu i zones urbanitzades. Només un 1% del territori de Sant Pere de Vilamajor -36 hectàrees- està ocupat per castanyedes. Les més importants són: la del Terrer, la del Samont, la del Vilaró, la de Cal Tard-Suros, la de la Corbatera i la de la Nou. A la carena de ponent del coll de Palestrins, dins ja del terme municipal de Cànoves, hi trobem el degà dels castanyers catalans: el castanyer d'en Cuc.

Els percentatges corresponen a la totalitat del municipi:

Suredes amb sotabosc de brolla acidòfila:	0,10 ha, 0,003%
Cingles i penyals silicis de muntanya:	2,29 ha, 0,066%
Ginebredes de la muntanya mitjana:	3,14 ha, 0,090%
Landes de bruguera, acidòfiles:	9,22 ha, 0,265%
Boscoss mixts d'alzina i roures:	14,07 ha, 0,405%
Boscoss mixts d'alzina i pins:	0,09 ha, 0,003%
Freixenedes de terra baixa:	0,01 ha, 0,000%
Vernedes amb ortiga morta:	51 ha, 1,5%
Omedes de terra baixa:	3,59 ha, 0,103%
Alzinars muntanyencs:	1015 ha, 29,2%
Alzinars de terra baixa:	480 ha, 13,8%
Pinedes de pi pinyer:	429 ha, 12,4%
Pinedes de pi blanc:	200 ha, 5,8%
Castanyedes:	36 ha, 1,0%
Fagedes:	63 ha, 1,8%

Text i imatges
Jordi
Nogués Garcia

Excavacions arqueològiques a La Força

Presentació

Aprofitant la proximitat del primer aniversari de l'inici de les excavacions de l'Església de Sant Pere de Vilamajor, des del CESPV hem considerat oportú donar a conèixer l'estat actual de la investigació.

Així doncs, l'article que us presentem tot seguit és el primer d'una sèrie que serà publicada íntegrament en aquestes pàgines. Aquests escrits tractaran extensament sobre l'excavació arqueològica. Però no volem que només parlin del procedir de l'arqueòleg, sinó que amb ells pretenem donar a conèixer moltes altres facetes, normalment ocultes, de les intervencions arqueològiques.

El primer dels articles, el que ens ocupa actualment, versa sobre la gestació del projecte d'intervenció arqueològica.

En ell tractarem temes com la confluència necessària de diverses sensibilitats, la redacció de la proposta de projecte, els procediments burocràtics requerits, etc.

Els següents articles tractaran, de forma singular, cadascuna de les fases de l'excavació. En ells destacarem les troballes més significatives, la metodologia de treball arqueològic i les hipòtesis i conclusions obtingudes del treball de camp. Esperem sincerament que les nostres línies siguin del vostre grat.

La gestació del Projecte

Per parlar dels orígens del projecte ens hauríem de remuntar gairebé als anys 1996-1997. En aquell moment, els primers contactes amb el món universitari de l'Arqueologia de qui us parla van donar forma a la inquietud que ja tenia prèviament per voler conèixer quines eren les restes del nostre passat que romanien ocultes sota els nostres peus.

Aquesta inquietud sovint culminava en l'esperança de poder investigar algun dia el nucli de la Força de Vilamajor. Suposo que gran part de la culpa la té el primer Vilamagore que es va dur a terme. Crec que el fet de veure el nostre poble engalanat per a l'ocasió, amb un munt de cavallers, monjos i artesans caminant pels carrers, va encendre una guspira que va romandre latent fins fa cosa d'un any.

L'estiu del propassat any 2014, un grup de membres del CESPV vàrem iniciar un seguit de reunions. Aquestes, des de diferents òptiques i sensibilitats, van confluïr en el compromís de redacció d'un projecte d'investigació molt engrescador i a l'alçada de la qualitat del nostre patrimoni (no oblidem que la Torre Roja està catalogada amb el grau de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), un dels més alts que es pot tenir dins la legislació vigent).

La redacció del Projecte va iniciar-se un cop decidits els objectius finals de la intervenció. Entre ells, intentar localitzar els vestigis de l'església primitiva (la del prevere Orila) i esbrinar l'evolució urbanística d'aquesta zona de La Força de Vilamajor.

Amb aquests objectius en ment es va procedir al redactat del ja esmentat

▲
Església de
Sant Pere de
Vilamajor

▶
Portades de
la proposta de
P.I.A. a
Sant Pere de
Vilamajor i
la P.I.A. de la
primera fase de
l'excavació a de
la plaça de
l'Església

Projecte d'Intervenció Arqueològica (P. I.A.). Aquest és un document molt important durant les fases inicials de qualsevol excavació arqueològica. A banda de tractar-se d'un document d'obligatòria presentació per a la sol·licitud dels permisos legals corresponents, esdevé una mena de full de ruta on es recullen les accions i metodologies a emprar durant els posteriors treballs de camp.

Al mateix temps que s'estava realitzant el redactat del projecte es va iniciar la creació d'un grup d'arqueòlegs voluntaris de Vilamajor. Aquests serien els encarregats de dur a terme les tasques pròpies de la intervenció (1). Va ser una sort comptar amb tan elevada quantitat d'historiadors i investigadors en el nostre municipi, ja que podíem aspirar a afrontar un volum de feina considerable.

Un cop resolta aquesta dos primers punts (el P.I.A. i els col·laboradors), qualsevol intervenció arqueològica ha d'aconseguir, per imperatiu legal (2), el consentiment de diferents administracions i entitats o persones físiques.

En primer lloc s'ha d'informar tant al propietari dels terrenys com a l'ajuntament del municipi on es volen desenvolupar les investigacions. Aquest procediment informatiu va culminar, en el nostre cas, amb la corresponent autorització de cadascuna de les parts implicades: l'Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor i la parròquia de Sant Pere de Vilamajor.

En segon lloc, però no per això menys important, s'ha de procedir a informar del projecte el Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Aquest organisme és qui autoritza la concessió del permís d'excavació i qui supervisa el desenvolupament dels treballs, vetllant per la correcta aplicació dels aspectes metodològics i tècnics de la investigació, i garantint d'aquesta manera la conservació del nostre patrimoni històric. És per aquesta raó que el director de la intervenció arqueològica adquireix legalment el compromís de presentar una memòria científica on es recullen totes les dades i la informació genera-

NOTES

(1) *Tal i com podreu llegir en els articles dedicats a les diferents fases de la intervenció.*

(2) *Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català. 1, més recòntent, el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.*

(3) *A banda dels tècnics del propi Servei d'Arqueologia, hem tingut la sort de comptar amb el suport d'investigadors del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), del Museo Arqueológico Nacional (MAN) i de la Diputació de Barcelona. A tots ells volem mostrar, de nou, el nostre agraïment.*

des durant el treball de camp.

En el nostre cas, aquesta part del procediment administratiu també va ser superada de forma molt satisfactòria. No només vàrem obtenir el permís d'intervenció sinó que, a més, a dia d'avui i, en part, gràcies a l'interès despertat per aquest projecte, comptem amb la puntual col·laboració de notables investigadors de diferents organismes públics (3).

En aquest estadi, un cop obtingudes les autoritzacions pertinents i coordinats els grups de treball, només quedava procedir a la programació de l'inici dels treballs de camp.

Però, si em permeteu que m'apropii d'una expressió que no es meva: això ja és una altra història i aquesta serà explicada en el propers articles.

Com a mostra del procediment administratiu, us reproduïm el document que inicia qualsevol excavació en tràmit: la sol·licitud d'intervenció arqueològica.

Portada del document que, en el nostre cas, la finalitza: la memòria científica de la primera fase de l'excavació arqueològica a la plaça de l'Església

Formulari de sol·licitud d'intervenció arqueològica. El document conté camps per a: Nom i cognoms, Adreça, Telèfon, Data de naixement, Data de l'excavació, Tipus d'excavació, etc.

Text
Higini
Herrero i Baró

Il·lustració
Josep Maria
Garcia i Burdoy

La Font Fresca del Samont

Diuen que a la muntanya del Samont, des de temps immemorials, hi brolla un raig d'aigua fresca. Enmig d'un sot, sobre el camí, mig tapada per la vegetació, s'amaga la font Fresca. Des de sempre la seva existència havia estat un secret dels muntaners, qui la mantien oculta perquè la calor de l'estiu no la trobés pas. Durant l'apogeu de la Renaixença catalana, va arribar un interès per la natura, la història i la cultura catalanes, aflorant agrupacions excursionistes de caire lúdic i científic. Aquests excursionistes, carregats de mapes, càmeres de fotografiar i quaderns de notes, també van arribar fins a Vilamajor. El 1918, en record d'aquella visita, en deixaren la placa de pissarra que diu: «MCMXVIII – FONT FRESCA DEL SAMON – Fe – Pàtria – Amor – Catalunya i Avant».

Aquest interès es va encomanar a vilamajorencs i foranis, despertant el desig de fer fontades, trobades i aplecs al voltant de les fonts. A la font Fresca s'hi reunien grups diversos cada onze d'agost, després de l'aplec a l'esglesia de Santa Susanna de Vilamajor, per trobar-s'hi, xerrar, jugar i dinar plegats.

Si us hi fixeu, aquests dies veureu la calor anant amunt i avall. Busca la font, encara. Durant anys i anys, hores, muntaners i excursionistes renaixentistes han mantingut el secret de la font fins avui. Ara et toca a tu guardar-ne el secret. Si la calor t'ho pregunta, no li diguis! Mantinguem el secret d'aquest indret on l'estiu no hi arriba mai.

Shhh!

Font Fresca
del Samont:
placa i broc.

El sot
de la font
Fresca
del Samont

Fotografía de
Mari Carmen
Lozano,
2013

Text de
Ferran
Sarrià i Saracho

Un balneari a Vilamajor ?

Can Bassa és coneguda per les seves fonts, una de les quals donava aigua enquitranada i una altra aigua ensulfatada, unes característiques que la feien molt melosa per la gent ateses les seves suposades propietats curatives. La mestressa de la masia, durant la dècada dels anys 30 del segle passat, mantenia tancat l'accés al públic a les fonts a no ser que fes un petit pagament per la seva utilització (un peatge). Les raons eren dues: treure uns diners que complementaven l'economia de la família i l'acord econòmic que la mestressa havia establert amb Caldes de Montbui perquè l'aigua no es comercialitzés (evitar la competència).

Els habitants de Sant Antoni de Vilamajor no hi estaven gens d'acord; deien que es podien aprofitar les característiques sanitàries de les aigües per obrir un balneari que portaria riquesa al poble. Tal va ser el rebombori que es produí que a les eleccions del l'any 1931 el partit polític Esquerra Republicana de Catalunya va incorporar en el seu programa electoral la recuperació de les fonts de Can Bassa per al poble. Varen guanyar i, en compliment de les seves promeses, van endegar una campanya política destinada a pressionar la mestressa de Can Bassa perquè obrís les fonts. La mestressa s'hi va negar rotundament.

L'Ajuntament, d'amagat, va fer analitzar les aigües per demostrar científicament que els fonts gaudien de qualitats curatives, donant com a resultat el que tots ja sabien: es tractava d'unes aigües amb alts nivells de quitrà i sulfats. El govern municipal va començar a endurir les pressions fent propaganda arreu de la troballa amb penjades de cartells i prospectes a Sant Antoni i Barcelona. Fins i tot a La Vanguardia, en la seva edició del diumenge 13 de novembre de 1932 a la pàgina 34, es fa ressò de les confrontacions: «*Debido a la conducta observada por la usufructuaria de la propiedad denominada Can Bassa al negarse ésta a que fueran abiertas al público unas fuentes mineromedicinales que en otro tiempo manaron, el pueblo de Vilamajor organiza una manifestación en la cual acudió todo el vecindario en masa llevando unos carteles en los cuales se leía: "Volem que sian obertes las fonts de Can Bassa: "¡contra la voluntad d'un poble, una usufructuaria no hi pot res!". La manifestación se dirigió al Ayuntamiento, desde donde de uno de sus balcones, la comisión organizadora dio cuenta de los trabajos realizados hasta la fecha para lograr el fin propuesto. Se dice que las autoridades competentes han dado la completa seguridad de que este pleito quedará satisfactoriamente resuelto en beneficio del pueblo, ya que de lo contrario, podría causar situaciones delicadas y trastornos graves [...]*»

Can Bassa

Foto: Dr. Macià, 1944

Malgrat totes les pressions, la mestressa de Can Bassa continuava negant-se a obrir les fonts al públic. L'Ajuntament va prendre una altra decisió: buscar la mina d'aigua i obrir-la fora de les propietats de Can Bassa. Quan varen trobar al mina tot se'n va anar en orris: a uns 10 metres de les mines varen trobar uns dipòsits de ferro plens de quitrà i de sulfat per on passava l'aigua. Vet aquí la raó de les característiques tan peculiars de les fonts!!!

La mestressa ho sabia i per això mai va cedir a les pressions dels veïns. No volia una comercialització a l'engròs de l'aigua perquè es descobriria el seu secret; ella preferia cobrar poc però segur. Mentre, l'Ajuntament, coneixedor de l'estafa, podria haver amagat

l'enganyifa per no sortir-ne perjudicat (tant rebombori per res!) però alguns nens del poble varen passejar trossos de quitrà i sulfat pel poble xisclant que provenia de les fonts de Can Bassa.

Mai més s'ha tornat a parlar del tema; ni tan sols he estat capaç de trobar les fonts de Can Bassa...

Bibliografia

La Vanguardia Edición del domingo,
13 de noviembre de 1932, página 34,
<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1932/11/13/pagina-34/33197683/pdf.html>

Aquest article ha estat publicat al bloc
Historia de Vilamajor, de Ferran Sarria
<http://vilamajor.blogspot.com/>

LA VANGUARDIA

Otras noticias regionales

RIPOLLET

A instancia de la primera autoridad local y gracias al celo y actividad desplegados por la pareja de mozos de escudería de ese pueblo, ha sido cortado el abuso de que las bicicletas circulan sin luz y sin la correspondiente placa de matrícula por las vías de cata villa, lo que produce quejas y reclamaciones por el perjuicio que ocasiona al vecindario, antes del perjuicio que produce al tráfico municipal por surtir un tráfico tan justificado como legal.

—El tiempo ha malogrado el mercado que se celebraba en esta villa y en el que tanta animación y movimiento se producen, así como ha turbado las operaciones de la cosecha de las yemas y de las operaciones de la cosecha de las yemas.

—Por la Junta del Censo electoral han sido designados presidente de mesa del distrito primero don Víctor Costa Sabadell y adjunto don Rosendo don Clavé y don Ramon Uobera Pont Rosendo don Clavé y don Ramon Uobera Pont Rosendo don Clavé y don Ramon Uobera Pont Rosendo don Clavé y don Ramon Uobera Pont Rosendo don Clavé y don Ramon Uobera Pont...

SAN LORENZO SAVALL

El Consejo de la Generalidad de Cataluña, en sesión celebrada el día 24 de octubre último acordó aprobar el proyecto de las obras de terminación de la travesía de esta villa en la carretera de San Lorenzo Savall a Linas y al término de San Lorenzo Savall, las obras de terminación de la travesía de esta villa en la carretera de San Lorenzo Savall a Linas y al término de San Lorenzo Savall...

POLINYA

Como se había anunciado con profusión respecto de proclamas, se han celebrado los mítines de carácter electoral. El primero tuvo lugar en el local de la sociedad La Beneficencia por elementos del Casal Catalá, Unión Socialista y Circolo liberal republicano, de Sabadell.

LA GRANADA

El Consejo provincial de Primera Enseñanza en escrito de 7 del actual, comunica a la Alcaldía haber sido nombrada maestra interina de la nueva escuela de parvulos creada últimamente, doña Lidia Liebarria Aracocá. Con este es el tercer nombramiento que se hace para la citada plaza, sin que hasta ahora le haya sido nombrado presentarse.

—El Ayuntamiento de Justicia, contra que señala los tribunales de la inspección los comendantes de la inspección los comendantes de la inspección los comendantes de la inspección...

CALDAS DE MALAVELLA

Ha aparecido un nuevo periódico quincenal de izquierda republicana, titulado «Sense Crèdit».

RIPOLL

El domingo último se celebró en esta villa el partido de fútbol entre los primeros equipos del grupo Tallaferró de esta y el Balneario de Vic, los dos pertenecientes a la F. J. C., resultando vencedor este equipo.

—Debido a la proximidad de las elecciones, se notan grandes preparativos en los centros de la comarca, por coaliciones de las entidades de esta villa, para coaligar fuerzas.

CALONGE

La Sociedad «Fomento Agrícola Industrial» para las fiestas que celebrará en los días 11, 12 y 13 del corriente, tiene contratada la orquesta Unión Artística de Palafrugell, una orquesta de Palafrugell y una artista de variedades a tope.

FORMIGONERA

La Sociedad «Fomento Agrícola Industrial» para las fiestas que celebrará en los días 11, 12 y 13 del corriente, tiene contratada la orquesta Unión Artística de Palafrugell, una orquesta de Palafrugell y una artista de variedades a tope.

SEMANA DE OCASIONES RECUERDE ESTAS FECHAS

NOVIEMBRE 14 LUNES

Regalo del lunes, día 14

1 pieza de 5 metros, ANGELINA, superior, por 5'50 Ptas.

Regalo de este día

Si es V. Sordo...

Si padece de catarro, inflamación, dolor de oído, ruidos, zumbidos, etc., etc., etc.

Un remedio es «AUDICUR»

PRUEBE sus ojos UN FRASCO EXITO

para convencerse del valor de esta medicación.

De venta en CASA SECALA, S. A., Rambla de las Flores, 11 y 13, Centro de Espectáculos

El domingo último, por la tarde, se organizó una salida de sardanas en la plaza de San Esteban y a continuación un baile en la sociedad Aracurpón Calonge. — Font.

SAN ANTONIO DE VILAMAJOR

Debido a la conducta observada por la vecindario de la propiedad denominada Can Bassa, al negarse ésta a que fueran abiertas al público unas fuentes minero-medecinales que en otro tiempo manaron, el pueblo de Vilamajor se organizó una manifestación en la cual se dio todo el vecindario en masa, llevando consigo en sus manos un lienzo en el que se leía: «Contra la explotación de las fuentes de Can Bassa. ¡Contra la explotación de un pueblo, una explotación al Ayuntamiento de Vilamajor!»

La manifestación se dirigió al Ayuntamiento, desde donde se dio cuenta de lo sucedido, desde donde se dio cuenta de lo sucedido, desde donde se dio cuenta de lo sucedido...

COMPRO

COMPRO terrenos y edificios, muebles y enseres, etc. por importaciones que hago al contado. R. Flores, 10. La Tel. 10

COMPRO TERRENO

COMPRO terrenos y edificios, muebles y enseres, etc. por importaciones que hago al contado. R. Flores, 10. La Tel. 10

COMPRO CASA

COMPRO terrenos y edificios, muebles y enseres, etc. por importaciones que hago al contado. R. Flores, 10. La Tel. 10

COMPRO CARRERA

COMPRO terrenos y edificios, muebles y enseres, etc. por importaciones que hago al contado. R. Flores, 10. La Tel. 10

COMPRO

COMPRO terrenos y edificios, muebles y enseres, etc. por importaciones que hago al contado. R. Flores, 10. La Tel. 10

Text
Higini
Herrero i Baró

Josep Maria de Sagarra enllestí del poema “El mal caçador” el 1915 a can Llinars de Vilamajor

El Pla de can Llinars
Sant Pere de Vilamajor

Fotografia
Higini Herrero, 2010

**MAPA DEL
MONTSENY**

Editorial Alpina, 1977

Aquí s'observa com a
can Llinars també se
l'anomenava «torre Sagarra»

El nom de **Josep Maria de Sagarra i de Castellarnau** (1894-1961) figura entre els més prominents de les lletres catalanes del segle xx, tant per la seva obra literària, extensa i variada, com també per una important activitat periodística. A Sagarra es deu, encara, algunes de les millors traduccions al català de l'obra de Shakespeare i de Dante, no debades la seva traducció de La Divina Comèdia ha estat considerada pels crítics com la millor en qualsevol idioma. El 27 de setembre es commemora de la seva mort, el 1961, ara fa 54 anys, víctima d'una malaltia agònica i de llarga durada.

No sorprèn que dediquem aquest espai a la persona de Josep Maria de Sagarra, ja que de motius per a recordar-lo no en falten, però a Sant Pere de Vilamajor en tenim un de molt especial. Vet aquí que els nostres paratges amb totes les seves particularitats, tot allò de singular i autèntic que conformava l'escenari del nostre poble cent anys enrere, tots aquests elements que basteixen el nostre sentiment de pertinença a Sant Pere de Vilamajor, com els cims, les carenes, les fonts, la riera, les teulades escampades per la taca blavosa del Montseny, els topònims, els noms de família, els masos — tot això i més configurava, també, el seu propi rerefons personal i afectiu, els seus records, els seus referents i la seva identitat.

Josep Maria de Sagarra era un dels descendents d'una antiga família de la noblesa catalana. L'any 1885 el seu pare, l'historiador Ferran de Sagarra i de Siscar (1853-1939), havia fundat a la masia de can Llinars, ben coneguda al municipi de Sant Pere de Vilamajor, la Granja-Torre de Sagarra, una important i premiada indústria lletera. La família construï les instal·lacions i quadres de manera a assegurar la seva pròpia producció de llet de vaca i cabra,

Josep Maria de Sagarra i Castellarnau

amb la qual s'elaborava tot un ventall de productes làctics: formatges, cremes de llet, llet condensada, mantega... La bona marxa del negoci va estimular un augment de producció, al punt que la llet produïda a can Llinars ja no era suficient i la família va acabar adquirint la producció de llet de les masies veïnes. De la mà de la família Sagarra, can Llinars, una cabreria tradicional i senzilla, es va anar transformant gradualment fins a convertir-se en un centre agrícola-industrial premiat a nivell nacional i internacional.

La indústria lletera ocupava la planta baixa de la masia i nombrosos annexos, mentre que la família Sagarra passava algunes estades a les habitacions de la planta noble. Era habitual veure córrer amunt i avall els joves germans Ignasi i Josep Maria. L'Ignasi, futur director del Museu Botànic de Barcelona, dedicava llargues estones a la cerca de papallones i petits insectes pels voltants del poble, mentre que en Josep Maria, empès per la seva vocació literària, buscava inspiració per als seus primers poemes. De fet, a les seves memòries dedica llargs fragments a Sant Pere de Vilamajor i,

concretament, al període en què, recoient-se voluntàriament a la masia de can Llinars, enlestiria la redacció del poema *El mal caçador* (30 d'octubre de 1915). Així, doncs, recentment arribat d'Itàlia, que l'havia impressionat força, compara «els marbres definitius» d'Itàlia amb «la modèstia de la riera pelada per l'hivern» i el color de «pa torrat d'aquells guarets finíssims» de Sant Pere de Vilamajor. Recorda llocs tan nostrats com can Vidal, can Gras d'Avall, can Llobera, can Surell, a mitja muntanya, i el Samont, més amunt; els geps de Roca-roja, el Pla de la Calma, el Turó de l'Home i el Matagalls. I no es descuida de les persones que poblen el seu doble escenari, adolescent i literari, com «[...] el pubill de can Surell, que cada tarda passava a cavall de l'euga; o el vell Perera de Canyes, amb la visera cargolada de la seva gorra; o aquell gegantàs emigrat de cal Trompo de Santa Fe, que donava un cop d'ull a l'era de casa nostra, i se n'anava com un sant Cristòfol duent a coll-i-be una

una criatura escardalena; i Pere el guardabosc, amb la seva barboteta de color vermell i amb aquella bocassa de rap que no feia compliments per a engolir-se en cru tot un nial de botxins.» Curiosa és la descripció que fa de la Miquela, la masovera de can Vidal i «[...] una de les dones del nostre país que ha tingut més semblança física amb el ximpanzé femella.» Això sí, molt bona cuinera.

A tall de conclusió, no sé si aquest és un apunt sobre la figura de Josep Maria de Sagarra o si, en canvi, és un més dels que dedico a Sant Pere de Vilamajor. La meua convicció és que tots dos són meritoris d'esment i record: el primer, pel seu lloc innegable a la constel·lació de grans conreadors de les lletres catalanes, com Frederic Soler, Verdaguier, Guimerà o Maragall; el segon, perquè la història social de Sant Pere de Vilamajor insisteix a sorprendre-nos amb nous motius per a estimar-la i voler conèixer-la millor.

Text, il·lustracions
i fotografies
(excepte l'última)
Josep Maria
Garcia i Burdoy

Les premses utilitzades en l'elaboració tradicional del vi a Sant Pere de Vilamajor

Començaré fent una explicació molt abreujada del procés d'elaboració del vi per tal de situar la funció del premsat. Cal dir també que, dels nombrosos models de premsa existents, tractaré només dels dos tipus manuals bàsics que es van usar aquí.

A mesura que s'efectuava la verema, s'omplien les portadores amb el raïm collit, que es duïa a les cases i s'abocava en un recipient ample i de poca fondària, que aquí normalment estava fet de dogues subjectades per cercols de ferro, a la manera d'una bóta, o de llistons units formant una mena de gaveta grossa. Llavors, grans i petits anaven trepitjant els raïms amb els peus descalços i s'obtenia el suc –el most– i una part sòlida residual –la brisa–, integrada per la rapa, la pellofa, el pinyol i la polpa del fruit.

Tot plegat s'introduïa en un recipient gros de fusta –el cup– (en altres indrets també n'hi havia d'obra o de pedra) i es deixava dues o tres setmanes que fermentés –bullís–, per l'acció de llevats continguts naturalment en la pellofa del raïm.

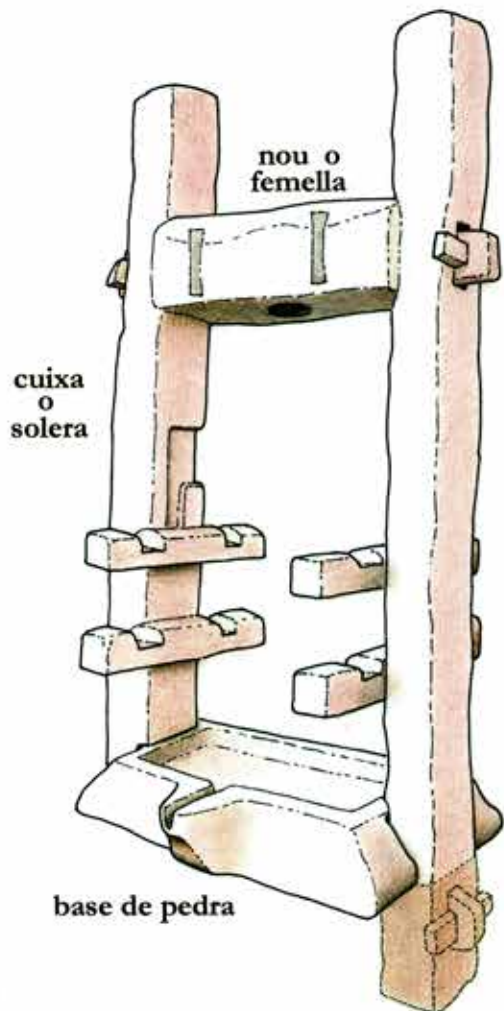
Durant la fermentació es produïa alcohol, en major o menor percentatge –el grau– segons la quantitat de sucres continguda en el most. El líquid resultant s'extreïa del cup, ja fos amb recipients, per dalt, o per una obertura inferior, i quedava la brisa, que es premsava, un o més cops, per tal de separar-ne el suc que retenia. Aquest vi incipient es passava llavors a recipients fets normalment de fusta, com les bótes i les tines, disposats en un indret fresc i de temperatura regular –el celler–, que hi havia en la majoria de les cases de pagès, normalment en la planta més baixa i orientat al nord. En el celler podia tenir lloc (en el cas del vi negre, especialment) una segona fermentació i un envelliment.

Cup,
de prop d'1,5 m
d'alçada
Museu Etnològic del
Montseny, Arbúcies

El procés bàsic descrit podia presentar nombroses variants, segons el tipus de producte alcohòlic que es volgués elaborar. Així, per exemple, si es fermentava el most separatament de la brisa s'obtenia un vi més clar, de gust més fi; si la brisa es premsava al principi, s'hi afegia una mica d'aigua calenta i es deixava fermentar, en resultava un vi de pocs graus; si el solatge de la brisa es destil·lava, s'obtenia un aiguardent d'alta graduació, que hi havia qui el rebaixava amb most sense fermentar. Es podia bullir el most, afegir alcohol, etc., etc.

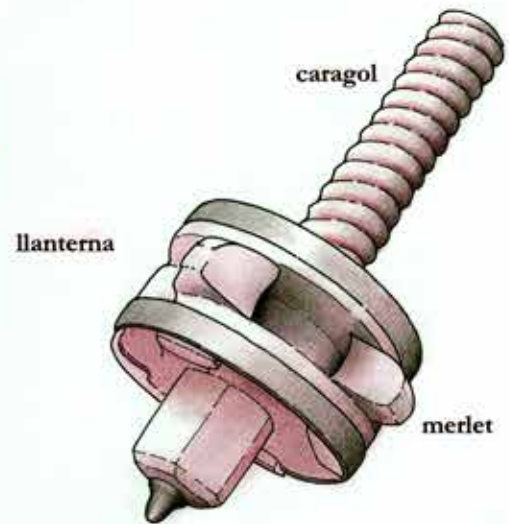
D'altra banda, també hi havia l'opció de premsar el raïm de bon començament en lloc d'aixafar-lo amb els peus, però no es feia gaire ja que llavors el rendiment en vi era inferior.

Caragol i components de la llanterna

Components fixos d'una premsa de caragol. A la banda inferior de la imatge, a la dreta, porció de la part soterrada de les bigues.

Pel que fa a les premses, les que s'utilitzaven antigament eren les anomenades «de caragol». Eren fetes de fusta, amb algun component de ferro com a reforç en el punt de major fricció, i assolien normalment de 2 a 2'5 m d'alçada. Tenien una sòlida carcassa formada per un marc vertical de bigues encaixades. Les dues peces laterals eren més llargues, i rebien denominacions diverses: «cuixes», «soleres»..., segons els indrets; mentre que la biga de dalt era coneguda com a «nou» o «femella» (i era el lloc d'elecció per a gravar l'any de construcció de l'aparell). La nou estava travessada verticalment per un caragol de fusta que, per sota, acabava en una peça cilíndrica –la llanterna– proveïda d'unes cavitats i uns sortints –els merlets– que permetien introduir-hi una barra llarga que feia girar el caragol. Quan aquest baixava, empenyia una post –la guia– que es desplaçava seguint unes ranures practicades en la cara interna de les cuixes.

Sota la guia hi anava una caixa prismàtica sense sostre –la gàbia o les tanques– feta amb llistons de fusta a la manera de barrots, una mica separats, i subjectada mitjançant dos o tres marcs fets amb peces de fusta encaixades. Aquests marcs, si bé estaven fixats pels costats a les cuixes, es podien desmun-

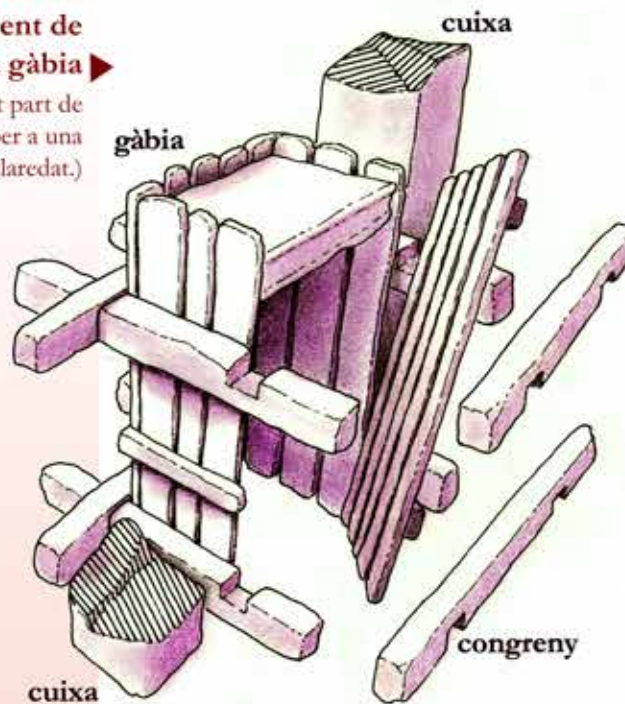
tar alçant els del davant i del darrere –els congreny–, permetent llavors l'obertura de la gàbia. A baix hi anava una pedra en forma de pica d'escassa fondària amb un vessador al davant per on rajava el most, i un rebaix a cada costat a fi d'adaptar-se a les cuixes. De vegades, aquesta peça de pedra s'enlairava un parell de pams del terra fent-hi a sota un basament d'obra, o bé s'obria una cavitat sota el vessador, fets que facilitaven la recollida del líquid. La biga que unia els extrems inferiors de les cuixes quedava sota terra o dins el basament.

A l'hora de premsar, la brisa (o, més rarament, el raïm) s'introduïa en la gàbia i a dalt es col·locava una peça rectangular de fusta que feia de tapa; es tancava la gàbia i es feia girar el caragol, que efectuava la compressió conforme descendia. Quan hi havia poca brisa o quan s'havia de repremsar, es posaven unes peces gruixudes de fusta –uns sucons o tofons– entre la tapa de la gàbia i la guia per tal d'ajustar l'alçada.

La barra que s'introduïa en la llanterna s'accionava bé empenyent-la directament o bé lligant-hi una corda en l'extrem lliure, la qual s'estirava mitjançant un torn vertical que anava del terra a una biga i es feia girar empenyent un pal transversal. Ambdós sistemes requerien la força d'un parell d'homes. Un cop la barra havia arribat al límit del recorregut (prop de mitja volta del caragol, aproximadament), calia passar-la cap enrere i recomençar el procés; si s'utilitzava un torn, de tant en tant s'havia de desenrotllar la corda. Hi havia models que disposaven d'un mecanisme de retenció que permetia fer recular la barra sense que el caragol girés a l'inrevés i afluixés la pressió.

Detall del tancament de la gàbia

(S'ha tallat part de les cuixes per a una major claredat.)

Base de pedra, de 108 x 86 cm, utilitzada a Sant Pere de Vilamajor

S'observen els rebaixos per a les cuixes.

Premsa de tres jocs de congreny amb una barra introduïda en la llanterna

Museu de la Vida Rural, l'Espluga de Francolí

El tipus de premsa descrit era propi més aviat de les cases grans i de les que tenien una major extensió de vinya, i va estar en actiu almenys des del s. XVIII i fins al primer terç del s. XX, aproximadament.

◀ **Premsa antiga de caragol**

Museu Etnològic del Montseny, Arbúcies

Premsa més moderna, amb nombrosos components de ferro

S'observa part de la barra que acciona el mecanisme de compressió, així com nombroses peces discoidals d'ajust d'alçada.

Museu de la Vida Rural, l'Espluga de Francolí

◀ **Premsa petita conservada a Sant Pere de Vilamajor**

Detall del mecanisme de compressió del model anterior

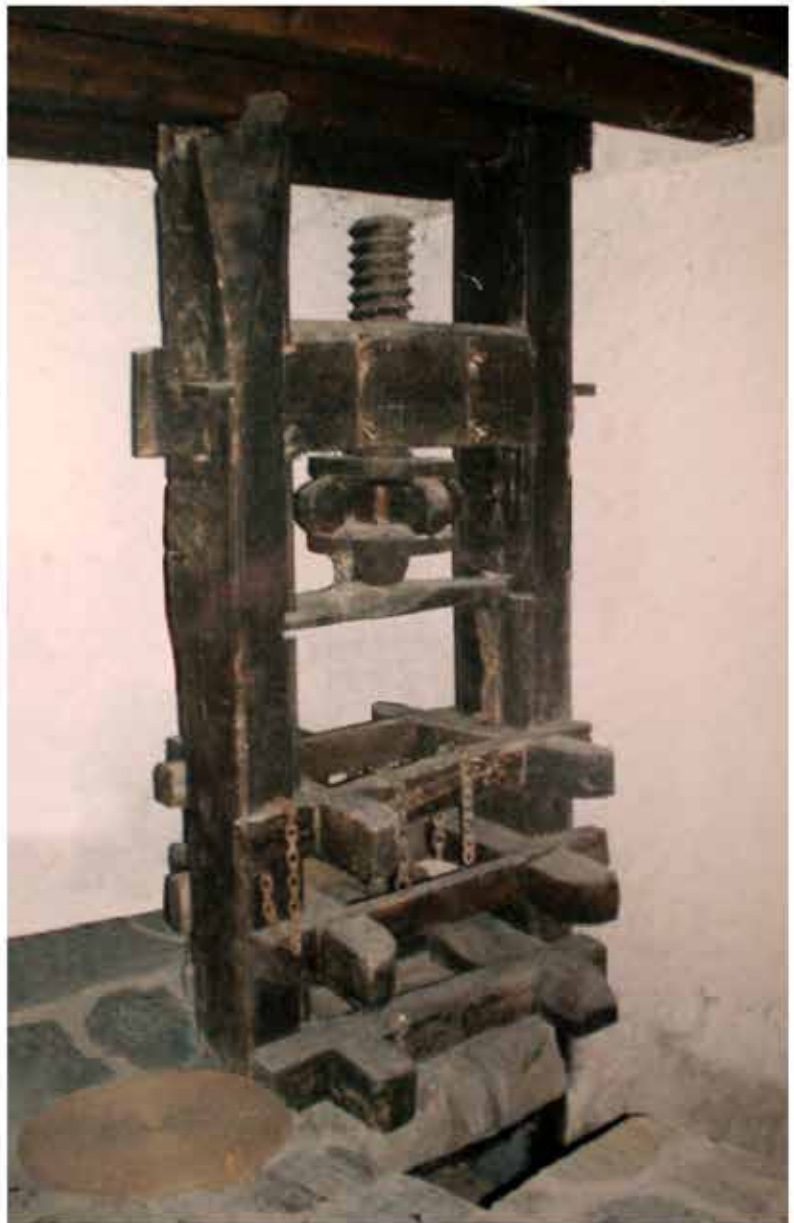

A partir de la segona meitat del s. XIX van aparèixer premses fetes bàsicament de ferro, normalment d'importació, els models petits de les quals es van estendre per moltes contrades de moderada producció vitivinícola, com aquestes. Un dels exemplars usats aquí constava d'un caragol metàl·lic vertical situat en posició axial, un mecanisme manual de compressió, una gàbia de fusta de forma cilíndrica encerclada per tres o més passamans de ferro amb una frontissa cadascun que es tancaven mitjançant un passador, una base de ferro amb un canal perifèric i un vessador. L'aparell se solia enlairar amb un basament d'obra o de pedra. El sistema de compressió constava d'un braç que pivotava prop de l'eix i acabava amb una espiga que s'allotjava en les cavitats perifèriques d'un disc travessat pel caragol. Cada vegada que s'accionava el braç es feia girar una mica el disc perforat, el qual descendia empenyent una peça metàl·lica situada a sota. Aquesta feia baixar una o més peces rodones de fusta que es disposaven damunt la brisa, i la comprimien per acabar d'extreure'n el suc.

Tot i que la pagesia sempre s'havia fet el vi, hi havia famílies –sobretot les que vivien dins el nucli urbà– que no disposaven de premsa i havien d'anar a premsar a alguna altra casa, que cobrava el servei o es quedava part de la producció (o del raïm, si era el cas). Entre les cases de Sant Pere de Vilamajor que havien disposat de premsa de vi tenim: can Canal, el Cortès, can Gol del Bosc, can Met Bachs, can Pau de Brugueres, can Pau Nadal, can Pruna, can Pujades, cal Quico Ribalta, can Ribes, el Samont...

Passat el daltabaix de la fil·loxera, que cap el 1895 ja havia delmat la major part de les vinyes del terme, els pagesos seguiren fent el vi necessari per al consum anual, ja que si no conreaven ceps americans resistents compraven el raïm a altres productors (de vegades venia de França).

La situació es mantingué fins a mitjans del segle XX, aproximadament, quan la millora en els transports facilità la distribució del vi ja elaborat, que resultava més econòmic d'adquirir que de produir, fet que provocà un ràpid declivi de la producció de vi en aquestes terres i, al seu torn, la desaparició de les premses. Aquí només n'ha quedat algun exemplar, normalment incomplet.

▲ Premsa d'una masia de Sant Pere de Vilamajor
(Hi falta la gàbia.)

Foto: Ferran Sarrià

Agraïexo les informacions aportades per:

Josep Bellvebí (can Safont), Esteve Bruguera (cal Gall), Lluïsa Deumal, Enric Ferrer (can Canal), Jaume Illa (el Cortès), Pere Llobera, Joan Mas, Josep Pujol i Pere Pujol (can Canal), Josep Pruna (can Quico Ribalta), Pere Ramis, Josep Rovira (can Pau Nadal), Joan Sauqué, Adolf Serra (el Samont), Lluís Ibern (Sant Celoni) i Miquel Pont (Cervera).

L'AUTOR

Josep Maria GARCIA i BURDOY. Barcelona, 1953. És llicenciat en veterinària. Fou coordinador del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor del 2001 al 2003. Ha publicat dins la col·lecció *Quaderns de Vilamajor* (4) *Les feines antigues del bosc i la muntanya*, (5 i 6) *L'agricultura 1850-2000*.

Can Clavell, can Son i can Lari (veïnat del Pla de Vilamajor)
Les vinyes eren molt habituals en els veïnats agrícoles de Vilamajor

FOTOGRAFIA:

Antonio Gallardo, 1929

Arxiu de la Diputació de Barcelona

Text
Higini
Herrero i Baró

www.higiniberrero.cat

«Carta de un maestro extremeño mandado forzoso a un pueblo de Cataluña»

El 30 d'agost de 2012 vaig rebre un correu electrònic inesperat: d'un mestre jubilat extremeñy! Qui era? Ni més ni menys que el senyor Lucas Lorenzo, que fou professor fa gairebé 50 anys on ara hi ha la Mongia, just on ara jo faig d'informador. Quina casualitat! De seguida vaig avisar la meva mare i l'hi vaig llegir. Ella encara se'n recordava! Fins i tot un cop que va anar a Càceres va intentar trobar-lo i jo sense saber-ho! Després de tants anys d'haver marxat del seu destí «forçat» a Sant Pere de Vilamajor, aquell jove mestre encara se'n recorda del poble, de la seva gent i de com el van acollir. El correu deia així:

Hola, Geni:

En primer te pido disculpas por no escribir en catalán, aunque después de 43 años de haberme venido de Barcelona, después de haber permanecido allí solamente 4 cursos escolares, desde el 1965 hasta 1969, que tú ni habías nacido, aún soy capaz de traducir y comprender del orden del 80 % del catalán.

Seguramente te sorprenderá que me ponga en contacto contigo, pero, como he visto que eres muy activo y quieres mucho a tu pueblo, he decidido hacerlo porque soy Maestro Nacional (jubilado) y cuando aprobé las oposiciones en Cáceres, pues, soy nacido en un pueblo de esta provincia: Torrecillas de la Tiesa, me mandaron forzoso a, nada menos, que a tu pueblo. En aquella época era San Pedro de Vilamajor "carrer y braç de Barcelona". Ya he visto que la evolución ha sido impresionante. Yo fui soltero y me hospedaba en una casa de la plaza, cerca de la iglesia y la escuela. Sólo estábamos una maestra de Cardedeu, para las niñas y yo, para los niños. En mi clase había 18 niños de 6 a 12 años, la mayor parte procedentes de las masías próximas. Te voy a detallar los componenetes de la familia en donde me hospedé. Los padres se llamaban Juan y María y tenían un hijo, el mayor Juan y dos hijas: Nuria y Carmen. Ellos tenían la centralita de teléfonos, comercio y bar y mataban un cerdo casi todos los jueves del año, para hacerlo butifarra y llevarla a vender a Barcelona, sobre todo a los veraneantes y visitantes que se desplazaban hasta San Pere de Vilamajor, a coger caracoles, setas y otras cosas. Estando yo allí inauguraron una cafetería con habitaciones para dormir en la planta de arriba. También vivía el padre de la señora María, ya muy mayor y que preparaba las setas con ron de maravillas y se fumaba caliqueños sin parar. Si alguno de los familiares que te comento estuvieran viviendo en ese pueblo, me gustaría que en alguna visita que hicieras, les comentaras que aún les recuerdo con mucho cariño y sigo muy agradecido de lo bien que me trataron todos.

He utilizado este medio porque no he sido capaz de hacer un comentario a través de tu blog ni en facebook. Perdona otra vez por haberme extendido tanto y recibe un cordial y afectuoso saludo de

Lucas Cerezo Mendoza. Adeu y bona nit.

NOTA 1

L'article original fou escrit al bloc www.higiniberrero.cat el 31 d'agost de 2012 amb el títol *Carta de un maestro extremeño mandado forzoso a un pueblo de Cataluña*. Una segona part fou publicada el 18 de setembre de 2012.

NOTA 2

Els textos dels correus i dels comentaris del bloc s'han reproduït literalment

Evidentment li vaig contestar de seguida. Li vaig dir que encara el recordaven i enyoraven i que sí coneixia la gent que el va acollir, la fonda de can Pau era avui un restaurant i els ho faria saber. I vaig fer una crida al bloc per saber si algun dels lectors recordava al professor Lucas Cerezo, l'havia tingut de professor o sabia d'algú a qui li havia fet de mestre.

De seguida els lectors van començar a contestar. Algunes de les respostes foren les següents:

Antonio Mora Vergés: *Història amb MAJÚSCULES.*

Joan Esquiús: *emocionat i no em toca de aprop*

Josep Manel Caceres: *a mi sí que en toca perquè el meu pare era extremeny*

Maria Rosa Filbà:

Quina gràcia, jo a ell no el puc recordar perquè encara no anava a l'escola, però a la professora que estava amb ell sí, crec que era la senyoreta Clara, que havia estat de mestra a les Franqueses abans de venir a Sant Pere, era molt amiga de la família i de la meua família de les Franqueses. També em fa gràcia que les filles de can Pau crec que es diuen Carmen i Montse, no Nuria.

Carme Pujol: *Pell de gallina! A veure si ens ve a fer una visita i ens explica més anècdotes d'aquella època*

El jove mestre Lucas Cerezo Mendoza quan era professor a Sant Pere de Vilamajor durant el curs 1965-1966

Tot seguit, el mestre respongué:

Lucas Cerezo Mendoza:

Bona nit y bona hora a tutom veíns de San Pere de Vilamajor:

He leído vuestros mensajes en catalán y me sorprende de ser capaz de entender la mayor parte de lo que decís. Os agradezco, de veras, vuestros comentarios relativos a mi estancia en vuestro bonito pueblo de gentes muy agradables.

Rosa Filbà tiene razón en las dos cosas que dice sobre los nombres de dos personas: la Maestra, que se llamaba Clara Milins Olivé, que ahora creo que era de Montmeló y el nombre de la hija mayor de can Pau que, efectivamente, es Montse. Espero que disculpe la confusión, pero, es que son muchos los años transcurridos. Me gustaría saber si viven sus padres y como se encuentran y que alguien les transmitieran un afectuoso saludo de mi parte.

Carme, te prometo contar algunas anécdotas del colegio que espero no molesten a mis ex-alumnos. Yo las recuerdo con un inmenso cariño, pues, fueron los primero de mi larga vida profesional.

Adeusciau. Tindrèis que ser comprensivos con mi escritura en catalán. Si me ayudais es possible que llegue a escribir bien esso que diu: "setse jusjet de justjat, menchan fecha d'un panjat" ¿ A que no está bien escrito?; Todo se andará, si Deu vol!

I es va anar creant una fructífera conversa:

Maria Rosa Filbà:

Sr. Cerezo, que il·lusió hace ver que después de tantos años usted todavía recuerda nuestro querido pueblo.

Le diré que la Señorita Clara murió hace unos años en Montmeló, pueblo donde vivía y donde tenía a toda su familia.

La Sra. María de Can Pau, murió hace un mes o quizá un poco más, pero su marido Joan todavía vive, Can Pau sigue siendo un restaurante. Ahora son el hijo mayor y su hijo quien lo regenta.

Yo nací en el 63, por tanto no puede conocerle ya que empecé a ir al colegio, donde ahora se encuentra "LA MONGLA", (por cierto nuestro amigo Higini trabaja y hace una gran labor en este local) empecé digo en el 66 con tres años, pero le aseguro que me hubiera gustado mucho tenerle de profesor. Creo recordar que en casa se hablaba de usted alguna vez, mi padre José Filbà y mi abuela María Ignasi contaban siempre "batallitas" que ahora recuerdo con gran cariño y muchas veces hablaban de los maestros que habían pasado por Sant Pere, así que seguro que ellos lo conocieron a usted.

Encantada de poder comunicarme después de tantos años y a tanta distancia, reciba un fuerte abrazo.

Mª ROSA.

Higini Herrero

Señor Lucas, mi madre ha ido a Can Pau y les ha hablado de su escrito. Al señor Joan le ha echo mucha ilusión que aún se acuerde de ellos después de tanto tiempo. El aún le recuerda a usted jugando allí al fútbol. Le envia muchos abrazos.

Lucas Cerezo Mendoza: *Hola, Mª Rosa: Te agradezco tus amables palabras hacia mi persona sin conocerme. al igual que la información sobre el fallecimiento de dos mujeres a las que yo apreciaba muchísimo. También a mí me hubiera encantado haber tenido una alumna tan simpática y agradable como demuestras ser tú. La distancia que nos separa es, redondeando, de mil kilómetros. Resulta que empecaste a asistir al cole el año que yo marché de san Pere de Vilamajor, pues, lo hice a últimos del mes de junio de 1966. El curso siguiente estuve en Castellfollit del Boix; el siguiente, en Caldes de Montbuy y el último, en Castellfollit del Riubregós. desde allí pedí traslado para Extremadura, en contra de la voluntad, tanto de los padres de mis alumnos, como de las autoridades, pero, es que yo amo a mi tierra al menos tanto, como vosotros a la vuestra y, a mi juicio eso es buenísimo, lo que no se contradice con que, cuando tenemos que relacionarnos, lo hagamos con buenos modales y ayudándonos en todo lo que podamos. Seguro que te he contado otra " batallita " como las de tu padre y abuela, pero, es que los mayores somos así. Espero que sepas disculpar mi "rollo" y si lo deseas, podemos seguir en contacto. Hasta otra.*

Lucas Cerezo Mendoza: *Hola, Gini:*

Agradece a tu madre, en mi nombre, la deferencia que ha tenido de informar en can Pau, sobre mi escrito recordándolos a ellos y a todo el pueblo. Me ha entristecido la noticia que me da Mª Rosa de que la S^a María falleció no hace mucho tiempo. Seguramente que ya tenía bastantes años, lo que pasa es que yo la veía como entre los 45-50 años que debería tener cuando yo estuve allí y resulta que ya han pasado otros tantos.

Te ruego, si puedes, me envíes un email de alguno de los hijos/as para trasladarles mi pésame portan triste pérdida. El tiempo vuela y no hay forma de poderlo detener. Saludos.

Uns dies més tard, el 18 de setembre de 2012, el mestre extremeño m'envià un nou correu electrònic amb una imatge adjunta:

Hola, Gini:

De nuevo entro en contacto contigo a través de tu email, esperando no molestarte ni robarte mucho de tu preciado tiempo. Si es así te pido disculpas.

El tema es que ,haciendo un poco de memoria, yo tenía la sospecha de poseer fotografías con mis alumnos en los cuatro pueblos de Barcelona en los que tuve la suerte de ejercer mi profesión y buscando en el baul de los recuerdos han aparecido y gracias a las nuevas tecnologías las hemos metido en esta otra maleta, desde donde poderlas enviar a cualquier parte del mundo.

Me he permitido enviártela para que se la enseñes a tu madre para ver si reconoce a alguno de los que en ella posamos. Lo peor de todo es que el fotógrafo debía ser principiante y a algunos de los alumnos los ha partido la cara.

Por mi parte no hay ningún inconveniente en que se publique donde se estime oportuno. Espero que si alguno de mis exalumnos se reconocen en la foto, les haga tanta ilusión como a mí me ha hecho verlos a todos. La pena que tengo es no recordar los nombres y apellidos de todos ellos. Como anécdota, comentar que a algunos de los pequeños tuve que extraerles alguno de los dientes de leche, a petición de ellos, porque cuando uno de esos "peques" se acercó a mi mesa del colegio diciéndome que le hacía mal un dent y le tenía casi suelto, al tocale yo con los dedos para consolarle, el diente se cayó y luego, a los que se les empezaba a mover alguno, querían que yo fuera el dentista.

Y alguno más tuve que sacar, para no decepcionarles en mi aventura odontológica. De los mayores tengo un especial recuerdo del "traductor", porque los más pequeños no hablaban castellano y yo no había tenido tiempo de aprender el catalán.

Muchas gracias Geni por tu paciencia con mis recuerdos y nostalgias de vuestra querida y apreciada tierra, a la que siempre he defendido, porque mis esfuerzos profesionales se vieron siempre correspondidos, tanto por los alumnos, sus padres y las autoridades de la época, pues, el Ayuntamiento de entonces tuvo conmigo una deferencia y estima, que no olvidaré y, si tengo ocasión, no dudaré en comentarlo.

Recuerdos para todos de un extremeño que os estima.

Gracias.

Lucas Cerezo Mendoza

La nova missiva va provocar nous comentaris al bloc (els reproduïxo a continuació) que van permetre identificar molts dels alumnes de la fotografia. Fins i tot, la Rosa Filbà de cal Gorro en va enviar-nos-en una altra! Només per coses com aquesta, ja val la pena dedicar hores i hores a aquest bloc!

Esther Cervelló: *Entrenyable, emotiva i emocionant! Gràcies per compartir, ;)*
Un petonet. Esther Cervelló

Rosa:

En reconec uns quants, en Bartolo i el seu germà en Joaquim, en Mena, en Joan, en Josep Safonts, de can Vidal, el de can Mongol, no recordo com es diu, el germà de l'Olga Boixà. Crec que els més petits són en Josep Baró de cal Fuster i en Joan Manel de can Paràs, en Pere Contreras (el teu cosí), la veritat és que fa molta gràcia! Buscaré alguna foto que tinc jo i la penjaré, potser el senyor Lorenzo en reconeix alguna.

Albert Climent: *"niños i familia d'ells Bartolo, Quim, Joan Manel i el Mena apart de estar el famós Illa de l'ajuntament"*

Rosa Filbà:

Crec que heu de reconèixer els dos de can vidal, en Josep de cal fuster, en Joan Bruguera, els Icart, els de can Ribas, ryc..... també acabo de reconèixer en Josep de Can Tomás

Lucas Lorenzo: *"Hola: ¿Alguno de los de la foto podría llamarse JOAN ICART CLOST? Varios de los apellidos empiezan a volver a ser familiares para mí. Sigo buscando en el baul por si apareciera alguna relación de los alumnos de la escuela. Lo veo difícil, pero... Saludos.*

Higiní Herrero: *Si Lorenzo. El niño rubio que esta en la segunda foto y la cuarta fila de abajo; justo encima de la niña con la diadema blanca*

Finalment, el diari El 9 Nou se'n va fer ressò:

El passat treu el cap per internet

Un veí de Sant Pere rep una carta d'un mestre que havia exercit al poble fa quasi mig segle

Sant Pere de Vilamajor

Joan B. Mauri

Les noves tecnologies han permès retrobaments prou curiosos. Aquest és un d'ells. Higiní Herrero de Sant Pere de Vilamajor té un bloc a internet i un perfil de Facebook on publica notícies i curiositats de Sant Pere. Fa uns dies va rebre un correu electrònic inesperat. El remitent era Lucas Lorenzo, un mestre jubilat extremeny que havia estat professor a Sant Pere fa gairebé 50 anys i que va trobar l'adreça electrònica d'Herrero al bloc. El veí de Sant Pere va ensenyar la carta a la seva mare, que encara recordava el mestre.

Quan Lucas Lorenzo va ser mestre de Sant Pere, l'escola estava situada on ara hi ha el punt d'informació la Mongia, del qual Herrero n'és l'informador. Després de tants anys el mestre extremeny encara recordava el "destino forzoso". Tot i fer 43 anys que era fora de Sant Pere, Lucas Lorenzo encara és capaç d'eo-

Higiní Herrero mostra la fotografia de l'antiga escola de Sant Pere, que li va enviar Lucas Lorenzo.

tendre el català. En aquesta carta, Lucas Lorenzo recorda quan va aprovar les oposicions i el van enviar a Sant Pere i que s'hostatjava "en una casa de la plaça, prop de

l'església i l'escola". Llavors hi havia 18 alumnes d'entre 6 i 12 anys i hi havia una mestra de Cardedeu per a les nenes. També recorda alguns dels veïns d'aquells temps,

sobretot la família amb qui es va allotjar. "Els pares es deien Joan i Maria i tenien un fill, el gran Joan i dues filles: Núria i Carme" i explica que "tenien la centralera

de telèfons, comerç i bar i mataven un porc cada dijous per fer botifarres i portar-les a vendre a Barcelona". Un personatge que va cridar la seva atenció era "el pare de la senyora Maria, ja molt gran, i que preparava els bolets amb rom i fumava caliquenyos sense parar". Higiní Herrero li va contestar de seguida. "Li vaig dir que encara el recordaven i enyoraven i que coneixia la gent que el va acollir. Li vaig prometre que els ho faria saber". Uns dies després Higiní Herrero va rebre un segon correu electrònic de Lorenzo adjuntant-li una fotografia.

En aquesta segona carta, Lorenzo repassa els records de l'escola. "A alguns dels petits vaig haver de treure'ls hi les dents de llet" explica. Quan a un dels seus alumnes se'ls movia una dent li demanava que li tragués. "Alguna dent més vaig haver de treure per no decebre'ls en la meua aventura odontològica", escriu. Les dues cartes de Lucas Lorenzo estan plenes de records, nostàlgia però també d'agraïment d'un poble que el va acollir. "Només per coses com aquesta, ja val la pena dedicar hores i hores a aquest bloc" diu Higiní Herrero.

Text
Josep Maria
Pascual
historiador de l'art

Una sirena o Àrtemis? Una aproximació iconogràfica a la figura femenina de can Canal de Vilamajor

El 25 de juliol de 1986 es va tenir coneixement públic de la troballa, a la masia de can Canal de Sant Pere de Vilamajor, d'una peça escultòrica amb forma femenina sense identificar i present a la casa des de temps immemorials. Aquest esdeveniment es produí quan Mn. Josep Poch i els senyors Pujol de can Canal van portar unes fotografies a Josep Maria Martí i Bonet, director de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, segons ens explica el mateix Martí i Bonet en un article publicat a *La Vanguardia* el 18 de gener de 1987.

L'escultura és un bloc de pedra sorrenca de color gris amb les dimensions de 57x22x18 cm. El relleu mesura 57x22x1,5 cm. A la part posterior, la pedra està sense lluentar i conserva els talls del picapedrer. Les seves mans estan a l'alçada de la cara. El cap es troba una mica elevat, i al voltant de la figura hi ha dues trenes en forma de diadema. Al coll trobem dos collarets: el més gran té set elements en forma de perles, i el menor, vuit. Similars adorns o braçalets apareixen als dos canells. El cos està dividit per un conjunt de pits i unes arrels o brancatges. En el primer sector hi ha dos pits prominents i quatre fileres de pits molt més petits: les dues primeres en tenen vuit cadascuna; la tercera, set, i la quarta, sis. El brancatge és poc simètric i a la part inferior s'observen uns peus girats.

L'escultura ja hi era abans de la remodelació de la masia, l'any 1984, i estava col·locada horitzontalment sota l'arc de l'escala principal. De pares a fills es deia que «aquella pedra no es podia tocar, car el dia que es tragués del lloc que ocupava, segur que cauria tota la casa», comentà la família Pujol a Martí i Bonet . El mur, que era de terra pastada, s'esfondrà i amb ell va caure la pedra, però el malefici no va arribar a complir-se. Els habitants de la masia consideraven aquella imatge com si fos una santa. Al seu costat tenia sempre una petita pila d'aigua beneïda amb la qual se senyaven sempre que hi passaven davant.⁽¹⁾

La seva identificació i cronologia no estan clares. Per en Josep Maria Martí i Bonet es tracta d'una escultura ibèrica que representa la deessa de la fertilitat Àrtemis, i, per altres autors, com en Ferran Sarrià, la María José Pena i la creença popular, es tracta d'una sirena. Sense haver-la pogut veure al natural sinó a través de diferents imatges, es fa difícil poder realitzar una identificació clara de la temàtica o de la cronologia, però amb aquest article intentaré desgranar les dues opcions iconogràfiques que es presenten.

Nota (1)

MARTÍ I BONET, Josep Maria:
«Un relieve de la diosa Artemis,
hallado en Sant Pere de
Vilamajor», dins *La Vanguardia*,
Barcelona, 18 de gener de 1987. p.
43 (versió en línia:
<<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1987/01/18/pagina-43/32981621/pdf.html?search=Artemis>>. Data de la darrera consulta: 22 de setembre de 2015)

Sirena, un animal fantàstic

Com hem dit anteriorment, una de les opcions és la representació d'una sirena. Cal dir que la forma en què representem les sirenes a l'actualitat no ha estat sempre la mateixa al llarg de la història. Per a nosaltres, una sirena és un ésser fantàstic que presenta la part superior del cos com el d'una dona bella i d'aspecte agradable, mentre que la part inferior és en forma de cua de peix. Estem parlant d'un animal marí amb temperament malèfic, que explota les seves capacitats de seducció sexual mostrant la part superior del cos per atreure joves ignorants i matar-los arrastrant-los cap al mar. A aquests elements, sovint se n'hi poden afegir d'altres, com que les sirenes canten d'una forma irresistible, que tenen els cabells llargs moltes vegades de color verd com el mar, que es pentinen acuradament i que porta un mirall a les mans en què es contempla.

Les primeres referències a les sirenes ens arriben de la mà de la tradició grega, però no en sabem els orígens exactes. El primer en anomenar les sirenes és Homer a l'Odissea (aproximadament al segle IX AEC). No ens n'ofereix una descripció, però les trobem representades en diferents vasos i escultures. En aquest cas es tracta d'una figura híbrida amb el cos d'ocell i cap de dona. Amb el temps la part humana va augmentant en detriment de la part ornitològica: apareixen els braços humans, els pits i, posteriorment, tot el bust, i acaba només tenint les potes d'ocell, que es perden completament en època alexandrina.

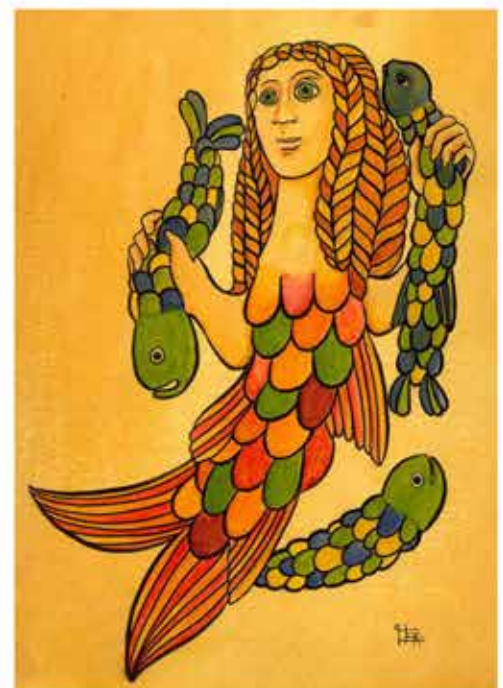
Durant vuit segles la iconografia clàssica no canvia. A l'antiguitat clàssica les sirenes realitzen el canvi d'éssers híbrids de dona i ocell a dona i peix, i

esdevenen també símbols de la seducció femenina i font de plaer i luxúria, tot passant de la seducció intel·lectual a una seducció física. En aquest canvi hi té molt a veure el simbolisme cristià i els textos dels pares de l'Església. El primer text on es descriu la sirena com a mig dona mig peix és el tractat De monstri (o Liber monstrorum), datat, segons diferents autors, entre els segles VI-VIII EC. Aquestes primeres representacions iconogràfiques com a peix no apareixen fins els segles XI i XII, i, dins aquestes, la figura femenina de can Canal de Sant Pere de Vilamajor, segons Maria José Pena. (2)

Nota (2)

PENA, María José: «Sirenas de ayer, sirenas de siempre. A proposito de un racconto del principe Giuseppe Tomasi di Lampedusa», dins *Faventia*, vol. 29, núm. 1, p. 124-125. Barcelona: UAB, 2007 (versió en línia: <http://ddd.uab.cat/pub/faventia/02107570v29n1/02107570v29n1p119.pdf>).

Sirena

Imatge: Chemia Lera
<http://www.tinmanies.org/ones.com>

Àrtemis, deessa de la caça

Com a segona possible identificació hi ha la figura de la deessa Àrtemis. Ens hem de tornar a traslladar a Grècia per conèixer el seu origen. Es tracta d'una de les deesses principals de la mitologia grega. Tot i així, en el cas que ens ocupa hauríem de buscar el model iconogràfic de l'Àrtemis efèsia, una hibridació d'una deessa antiga amb l'Àrtemis grega.

Àrtemis és considerada la germana bessona d'Apol·lo, filla, com ell, de Leto i Zeus. Àrtemis va nèixer a Delos, la primera dels dos. Un cop nascuda va ajudar a venir al món el seu germà. Àrtemis es va mantenir verge i eternament jove. Només es complaïa amb la caça i es va convertir en l'estereotip de la dona esquerpa. Va armada d'un arc, com el seu germà, amb el qual mata cérvols i fins i tot humans. Àrtemis també està considerada la deessa que envia a les dones que moren de part el mal que les porta a aquest final. Les seves fletxes comporten la mort sobtada. Venjativa, van ser moltes les víctimes que van patir la seva còlera. Un dels seus primers actes va ser donar mort, juntament amb el seu germà, als fills de Níobe.

Àrtemis va ser venerada en totes les regions muntanyoses i agrestes de Grècia. El principal santuari a la seva figura se situava a Efes, on la deessa havia estat assimilada a una antiga divinitat asiàtica de la fertilitat. Dins el panteó hel·lènic, la deessa va ocupar el lloc de la «Senyora de les Feres». També fou la protectora de les Amazones, unes dones guerreres i caçadores, totalment independents de l'home.

Iconogràficament se la representa com una dona jove i atractiva en el moment de la caça i envoltada d'animals salvatges. Però, com hem dit, també era considerada deessa de la fertilitat, fruit de l'assimilació d'una antiga divinitat, Àrtemis d'Èfes. Era la gran senyora d'Àsia, amb la qual els devots de sant Pau van tenir un enfrontament l'any 54, segons se'n explica als Fets dels Apòstols (Act. 19, 24-35). La imatge de la deessa es presenta amb el pit i la cintura plena de pediculars globulars, responent al prototipus de l'anomenada «Àrtemis polimasta», és a dir, 'la dels múltiples pits', considerats com a símbol de la fecunditat de la deessa. Tot i així, noves interpretacions consideren que es tracta de testicles del bòvids que se sacrificaven durant les festes en honor seu. I, encara més recentment, les protuberàncies es consideren com a feixos de dàtils, ja que les palmeres eren l'arbre sagrat que va ajudar Leto a donar-la a llum. (3)

Nota (3)
GONZÁLEZ SERRANO,
Pilar: «Consideraciones
iconográficas sobre la
Artemis Efesia», dins *Actas
del I Congreso Español del
Antiguo Oriente Próximo: El
Mediterráneo en la
Antigüedad: Oriente y
Occidente*. Barcelona: CSIC,
1997.

(versió en línia:
<<http://penultimedemigracion.ucm.es/centros/cont/descargas/documento4867.pdf>>. Data de la darrera consulta: 22 de setembre de 2015)

Àrtemis d'Hefèsia
Image: Manual of Mythology
<http://illuminell.com/Mittra/Myth/Diana.html>

El canvi d'iconografia d'Àrtemis d'Èfes a l'Àrtemis bella i caçadora es produeix cap al segle V AEC, moment en què es codifiquen els codis iconogràfics de la mitologia grega.

Sirena o Àrtemis. El debat continua

Després de fer una descripció de les iconografies de les dues possibilitats proposades pels estudiosos encara ens queden molts interrogants oberts. Alguns elements ens fan pensar en la possibilitat que sigui una sirena segons el model clàssic (dona-ocell), mentre que altres ens acosten a l'Àrtemis d'Èfes.

Com hem dit anteriorment, per tal de poder fer una identificació més acurada és necessari realitzar un estudi més aprofundit i ampliat. Esperem que el futur estudi de Martí i Bonet ens porti noves dades; estudi que, segons una conversa mantinguda amb ell, s'està duent a terme i que properament veurem publicat.

Mentrestant podrem continuar el debat entre sirenes i Àrtemis. Sigui quina sigui la resposta, tenim la sort de poder contemplar una escultura antiga que va ser reutilitzada per una masia del poble, tot unint un passat medieval amb un de més antic.

Josep Maria Pascual i Sabé
historiador de l'art

La "Nena" de Vilamajor
Dibuix: Higiní Herrero

**INFORME
APROVAT
PEL
PLENARI
MUNICIPAL**

**Autor:
Higini
Herrero i Baró**

*Sant Pere de Vilamajor,
agost de 2013.*

INFORME

ATORGAMENT DE L'HONOR DE FILL ADOPTIU DE SANT PERE DE VILAMAJOR A L'IL·LUSTRE SENYOR POMPEU FABRA I POCH

Havent estat nomenat per l'alcalde de Sant Pere de Vilamajor, en virtut del càrrec que ocupo com a coordinador del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, instructor en l'expedient obert en relació al nomenament del senyor Pompeu Fabra i Poch com a fill adoptiu de Sant Pere de Vilamajor, emeto el següent informe en relació als mèrits que en ell concorren i que el fan creditor d'aquesta distinció.

1. FONAMENTS DE DRET.

El Reglament d'honors i distincions de l'Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor, aprovat pel ple extraordinari de la Corporació de dia 13 d'agost de 2008, diu en el seu Capítol II, Article 3, 1 i 2, que la concessió del títol de fill adoptiu del poble s'atorgarà a les persones que hagin destacat de forma extraordinària, per qualitats o mèrits personals o per serveis prestats en benefici o honor del nostre poble, i que hagin assolit indiscutible repercussió pública.

L'article 4.1 de l'esmentat Reglament diu que el títol de Fill Adoptiu constitueix la més gran distinció de l'Ajuntament i, per tant, es farà sempre utilitzant criteris molt restrictius.

L'article 4.3 permet concedir aquesta distinció a títol pòstum.

L'article 4.7 diu que la persona a qui li sigui atorgat el títol de Fill Adoptiu de Sant Pere de Vilamajor tindrà el tractament de Vilamajorenc Il·lustre.

L'article 5 diu que la concessió del títol de Fill Adoptiu de Sant Pere de Vilamajor serà acordada per la Corporació Municipal a proposta de l'Alcaldia, amb el vot favorable de dues terceres parts dels Regidors i cap vot en contra.

L'article 11 diu que el coordinador del Centre d'Estudis, en qualitat d'instructor de l'expedient, un cop hagi practicat les diligències que estimi necessàries per a investigar els mèrits del proposat, formularà una proposta motivada.

2. L'HOMENATJAT

La biografia que es presenta a continuació ha estat íntegrament extreta de l'article de l'Enciclopèdia Catalana dedicat a Pompeu Fabra i Poch (1):

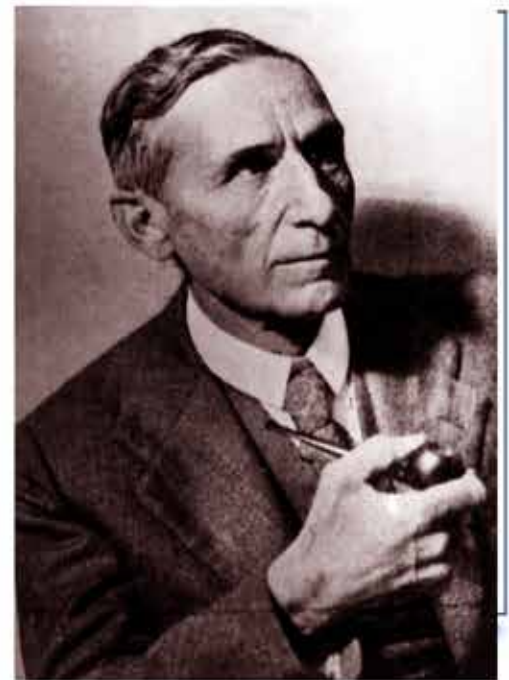
Pompeu Fabra i Poch

(Gràcia, Barcelona, 20 de febrer de 1868 - Prada, Conflent, 25 de desembre de 1948). Gramàtic i lexicògraf.

Estudià la carrera d'enginyer industrial, i ocupà una càtedra de química a l'escola d'enginyers de Bilbao, on residí durant deu anys (1902-11). Amb tot, de molt jove encara, s'afermà en ell la decisió de dedicar-se a l'estudi del català i a la difusió de la correcció de la llengua. Això explica les seves obres primerenques: *Ensayo de gramàtica del catalán moderno* (1891) i *Contribució a la gramàtica de la llengua catalana* (1898), que redactà amb un criteri molt independent respecte a les gramàtiques existents. Formà part de L'Avenç, on promogué (1890-91) una campanya memorable per a la reforma ortogràfica, amb Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas i Carbó, que publicaren el seu *Sil·labari català* (1904) i un *Tractat d'ortografia catalana* (1904), i tingué una participació destacada en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906). Autodidacte, els anys que passà a Bilbao pogué dedicar-se intensament a l'estudi de les obres dels grans romanistes del moment, que arribà a conèixer a la perfecció: en fou fruit la *Gramàtica de la llengua catalana* (1912), la més sòlida des d'un punt de vista lingüístic.

Cridat per Enric Prat de la Riba i Sarrà, es traslladà a Barcelona, on fou nomenat professor a la càtedra de català creada per la diputació de Barcelona i membre de la novella secció filològica (1911) de l'Institut

Pompeu
Fabra

d'Estudis Catalans, de la qual més tard fou president (com ho fou també de l'Institut intermitentment de 1921 a 1931); tingué a càrrec seu, encara, la direcció de les oficines lexicogràfiques del mateix Institut.

Aquest promulgà les Normes ortogràfiques (1913), que, bé que sense el seu nom, eren principalment obra d'ell i contenien la part essencial de l'ortografia defensada pel grup de L'Avenç (dins l'editorial del qual publicà les seves traduccions de *La intrusa*, de Maurice Maeterlinck, i d'*Espectres*, d'Henrik Johan Ibsen) i que serviren per a la formació d'un *Diccionari ortogràfic* redactat sota la seva direcció (1917).

L'any 1918 Fabra publicà, per encàrrec de l'Institut, que l'adoptà com a oficial, la *Gramàtica catalana*, de la qual han estat fetes set edicions. Contenia les parts obligades, sobretot de morfologia, que eren sovint objecte de controvèrsia i que Fabra resolgué amb esperit obert.

Establertes l'ortografia i la gramàtica, es preocupà de l'escola: calia divulgar, a

Nota (1):
«Pompeu Fabra i Poch»,
enciclopedia.cat [en línia],
Gran Enciclopèdia
Catalana, <<http://www.enciclopedia.cat/enciclopedia/gran-enciclopedia-catalana/EC-GEC-0025722.xml?x=q=pompeu+fabra++poch#;UhZe4bbkb6A>> [data de revisió: 10-06-2013; data de consulta: 09-08-2013]

diversos nivells, la doctrina gramatical sancionada. Ell mateix redactà el conegut *Curs mitjà de gramàtica catalana*, publicat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (1918), amb cinc edicions, que l'any 1968 fou reeditada i ampliada per Ramon Aramon i Serra sota el títol d' *Introducció a la gramàtica catalana*. Mentrestant, s'anaven assolint resultats òptims de la seva obra, que eren, ultra l'establiment de les regles gramaticals, la depuració de la llengua, la determinació d'un estil científic i la disponibilitat indefinida: una multiplicitat d'estils dins una sola llengua, ordenada amb lògica. Ho anà obtenint mitjançant articles, conferències, discursos (en part recollits dins *El català literari*, 1932), la seva relació personal amb els escriptors o bé les *Converses filològiques*, que apareixien al diari *La Publicitat*, aplegades després en la *Col·lecció Popular Barcino* (1954-56) i en les quals palesava tant la seva capacitat de diàleg com el caràcter en progrés que tenia l'ordenació de la llengua catalana. En general, partia del català actual, bé que no deixava de tenir en compte la llengua antiga, els escriptors moderns ni les solucions de les altres llengües romàniques.

Concebut com el canemàs del futur diccionari de l'Institut, al *Diccionari general de la llengua catalana*, publicat el 1932, hi era recollit, amb tot, el vocabulari indispensable per a l'home del seu temps. Per dur a terme tota aquesta obra, Fabra renuncià a altres comeses (per exemple: de lingüística) per a les quals posseïa una preparació excel·lent; en són mostra alguns estudis, com el de les es tòniques del català (1906) o el dels mots àtons en barceloní (1913), dins una línia d'investigació que hagué d'abandonar davant la importància i la urgència de l'endegament i la depuració de la llengua.

Els resultats de la seva obra transcendiren aviat: en el decurs del decenni 1920-30 gaudia ja d'un alt i just prestigi científic, sempre creixent, que el dugué a ésser nomenat catedràtic de la Universitat de Barcelona directament (1932), sense passar pel camí, fins aleshores obligat, de les oposicions a càtedra. Poc temps després, en esdevenir autònoma la Universitat, en fou president del patronat universitari (1933), i, per

raó del seu càrrec, sofrí empresonament (1934). Ensenms, esdevingué un home molt popular al país i, entre el 1931 i el 1936, fou objecte de molts i reiterats homenatges.

El 1939 s'exilià, i residí a París, Montpeller i Prada (Conflent). Malgrat tot, continuà treballant, sobretot en una nova *Gramàtica catalana*, que veié la llum, ja pòstuma, el 1956, en edició a cura de Joan Coromines i Vigneaux. La universitat de Tolosa (Llenguadoc) el nomenà doctor *honoris causa*, i la Societat Catalana d'Estudis Històrics, president honorari. Presidí, també, els jocs florals de Montpeller (1946). Hom publicà a l'Argentina la *Miscel·lània Fabra* (1943), preparada durant la guerra civil a Barcelona i que no pogué arribar a imprimir-s'hi. Amb motiu del centenari de la seva naixença, els *Estudis Romànics* li dedicaren dos volums, en forma de miscel·lània d'estudis (1968), i arreu foren organitzats actes adients a l'anomenat *any Fabra* (1968): conferències, discursos, sessions acadèmiques, números de revistes, etc, que contribuïren a enaltir l'obra d'aquell qui per tots ha estat considerat com l'ordenador de la llengua catalana moderna. El 2008 la Generalitat de Catalunya, el Govern Balear i l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) n'iniciaren la publicació de l'obra completa, sota la direcció de Jordi Mir i Joan Solà i amb la participació d'Enciclopèdia Catalana, Edicions 62, Editorial Moll i Edicions 3 i 4, que concloué al juny de 2013.

3. CONTEXT: LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

El 18 de juliol de 1936, el general Francisco Franco s'aixecà en armes contra el règim democràtic de la II República començant, d'aquesta manera, la Guerra Civil espanyola.

En aquells moments, la primera regidora de l'ajuntament de Barcelona, Maria López de Sagredo, tenia llogada la casa *La Jardineria* del nucli històric de Sant Pere de Vilamajor, una de les cases de la família de Miquel Cortès. Fruit de l'amistat amb la regidora, Pompeu Fabra i Poch visqué temporalment a la casa del costat, també de la família Cortès, anomenada "*La Tulipa*".

Uns dies abans de l'inici de la guerra, López de Sagredo i altres personalitats com el Cònsol d'Egipte, que s'estava a can Duran, van abandonar el poble. Pompeu Fabra no marxà i es quedà a La Tulipa.

El 20 de juliol de 1936, un cop començada la Guerra Civil espanyola, un escamot armat va entrar a Sant Pere de Vilamajor per tal de perseguir i matar capellans, malmetre i cremar l'església i les ermites del municipi i tot el material religiós que es trobés, a més d'endur-se les campanes del campanar per a poder fondre-les i obtenir, així, material de guerra, ja que el bronze era un material molt preuat. Alguns veïns ja havien fet amagar a mossèn Geli cap a Cànoves perquè no l'afusellessin.

A punta de pistola, l'escamot obligà al campaner, el Sr. Sauqué de cal Ferrer, a descollar les campanes i llançar-les avall. De les quatre campanes que hi havia al campanar de Sant Pere de Vilamajor (la Gran, o "de les hores"; la "de les Oracions", la "dels Difunts" i la Petita, o "dels quarts"), se n'endugueren dues: la de les Oracions i la dels Difunts, deixant les campanes Gran i Petita per poder tocar els tocs civils. La campana dels Difunts, al caure, va malmetre part de la cornisa de llevant, mentre que la campana de les Oracions caigué davant la façana de migjorn i, de l'impacte, malmeté la muralla i caigué de bocaterrosa a la pujada de l'església.

Durant els següents cinquanta-dos anys el campanar només tingué dues campanes. El 29 de juny de 1988, per la Festa Major, es van col·locar tres noves campanes: l'Anna (Oracions), la Laia (Difunts) i la Maria (Quarts). La campana Gran (de les hores), de 1776, encara es troba en funcionament dalt del campanar, mentre que la campana Petita (dels quarts) es troba retirada en exposició a la Mongia de Vilamajor.

▲
Façana de llevant del campanar de Sant Pere de Vilamajor. A les finestres superiors, una sense la campana mitjana que fou requisada el 1936, l'altra amb la campana petita per a tocar els quarts.

Nota (2): Sant Pere de Vilamajor: en temps de la Guerra Civil [DVD], Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor, 2009.

Diversos veïns del poble n'han donat el següent testimoni (2):

«L'avi el volien agafar perquè era amic del rector. Estava inscrit en unes llistes a Granollers, que l'havien de venir a buscar. Aleshores, ve l'avi i diu: "Noia, hem de marxar. Diuen que han de venir a cremar l'església i a lo millor ens cremen totes aquestes cases nostres d'aquí". I després quan li va semblar que ja va estar calmat, va dir: "Tornem a casa". I quan som aquí als Quatre Camins veiem fum que cremaven l'església. Vam fer mitja volta i vam tornar cap a can Pau de Brugueres uns quants dies més.»

Rosa Cortès i Oliva

«Van perseguir la religió, bàsicament buscar matar capellans per eliminar-ho tot. No sé si eren anarquistes o bé del POUM o de qui fos. Un grup o altre... no controlat, perquè no crec que fossin els republicans.»

Mn. Josep Poch i Ruestes

«Quan van dir que havia esclatat la guerra, va venir un cotxe d'aquests descapotables i hi anaven cinc o sis persones amb fusells, vestits de vermell, que deien que eren la FAI i que eren de Granollers. I van tirar una campana del campanar daltabaix.»

Pere Icart Serra

«Quan van tirar la campana a terra ja feien apartar tota la gent de per aquí. Va caure, va fer un sot molt gros i de rebot va saltar la muralla (que va fer malbé una mica de muralla) i l'empedrat que hi ha aquí pujant l'església... va quedar allà... així, de bocaterrosa. Aleshores deien que era per fer material de guerra.»

Jacint Pujol Filbà

Fruit del saqueig, es va cremar els retaules i mobles de l'interior de l'església de Sant Pere de Vilamajor, van robar i destruir les relíquies i material de valor com creus de metalls preciosos, làmpades d'aranya, canellobres, i també es van destruir pedres amb

imatges esculpides a les claus de voltes de la nau i d'algunes capelles. Un dels elements patrimonials de més valor, el retaule del segle XVI del pintor vigatà Joan Gascó, es va perdre en aquest incendi.

Atesa la situació traumàtica viscuda, mossèn Moisès Geli, aleshores rector de la parròquia, demanà al bisbat ser rellevat del càrrec. El 5 de gener de 1940, Francesc Canellas fou nomenat nou rector de Sant Pere de Vilamajor. El rector Francesc Canellas deixà per escrit el següent testimoni sobre les seves primeres impressions de l'interior de l'església (3):

«Su grande y espaciosa fábrica, sin ventanales ni puertas, con el pavimento maltrecho, las tumbas arrancadas, las paredes, bóvedas y arcadas ennegridas [sic], quemadas, mejor, requemadas, sin barandillas en el coro, con solo el hueco de la columna donde había el púlpito; igual desastre en el baptisterio en donde antes había dos dependencias, una de las cuales contenía los objetos de más valor... En fin, un templo antes llamado o conocido como la “Catedral del Vallés” no tanto por las dimensiones como por el gran valor que contenía, con su célebre y valiosos retablo, con sus diez altares bien provistos de todo... profanado, expoliado, robado, destruido o quemado todo su contenido, primero en su mínima parta por unos pocos desalmados, muy jóvenes de Granollers y después en su mayor parte –pues fue quemado en su mayor parte todo dentro– por otros, mujeres y hombres de nuestro mismo pueblo... Dios se apiade de sus almas y los tenga de su mano[.]»

Mn. Francesc J. Canellas

En referència al seu antecessor, mossèn Canellas digué:

«[...] comprendo muy bien el descorazonamiento de mi antecesor, que había visto y vivido el estado floreciente y la riqueza de nuestro templo y después de la revolución marxista, tuvo que contemplar su estado lastimoso, vergonzoso... Palpó asimismo las muchas obras necesarias que en la casa Rectoral [sic] debían

practicarse después de haber sido habitada por el Comité y desbalijada [sic] por este y otro. Por todo lo cual y sabedor por experiencia que la voluntad práctica del pueblo o parroquia no responde ni de lejos a su posibilidad, me explico que el sufriese una especie de depresión de ánimo que le encaminase repetidas veces al Obispado, como me consta, pidiendo encarecidamente el traslado a otra parroquia.»

Mn. Francesc J. Canellas

A més de l'església de Sant Pere de Vilamajor també foren saquejades i cremades l'esglesiola de Santa Susanna, l'ermita de Sant Elies i les capelles de Sant Joan de Cavallar, de Sant Josep de can Vidal i de can Derrocada.

4. FETS I TESTIMONIS

Quan el 20 de juliol de 1936 l'escamot armat de la FAI es presentà al poble i pujà a la plaça de l'església, nombroses persones s'hi agruparen al voltant per veure què passava. Segons els testimonis, enmig dels presents hi havia en Pompeu Fabra i Poch, qui, en veure els atemptats en contra del patrimoni, fou l'únic que alçà la veu i s'adreçà a l'escamot revolucionari per intentar de dissuadir-los. Alguns veïns ho recorden de la següent manera:

«I van pujar a dalt de la plaça amb el cotxe i van baixar, armats. I va pujar un senyor que era en Pompeu Fabra i allà es va expressar molt l'home que no ho fessin, que hi havia molt valor, que hi havia patrimoni de no sé què... O sigui, que va fer un esforç de tot lo que va poguer i inclús si no s'hagués retirat potser li hagués anat malament. Saps què vull dir? Van fer una pila de bancs al mig, els van ruixar i van fotre foc i se'n van anar.»

Isidre Serra Paytuví

«Em sembla que [en Pompeu Fabra] estava en una de les cases de can Cortès, que hi va estar un temps... i va ser l'únic que va sortir aquí perquè no cremessin l'església.»

Joan Maixencs i Subirachs

«[...] van amenaçar tant [en Pompeu Fabra] que va desistir... I van cremar tots els tresors artístics més que no valor d'or i plata: retaules, pintures que l'església havia anat recollint de mica en mica perquè no es van pintar tots aquí ni per aquí.»

Mn. Josep Poch i Ruestes

«Des de l'habitació nostra, que era aquí baix a la riera, veiem les llamarades... i se sentia els sants que queien fent "Barrabàs!"»

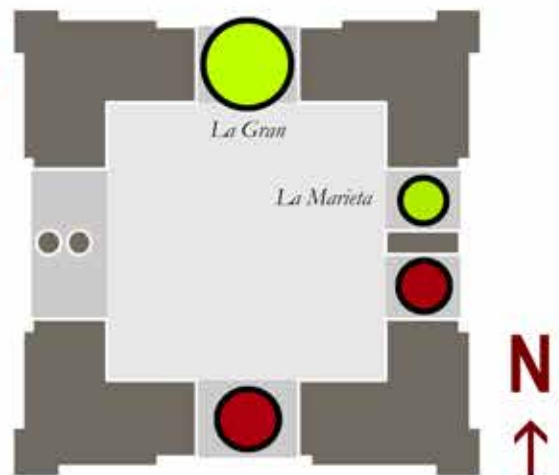
Maria Icart Serra

Segons aquests relats, l'escamot armat no es va dissuadir de cremar tot el material religiós de l'interior de l'església ni d'endur-se algunes campanes. Ans van amenaçar en Pompeu Fabra, fent-lo callar i enretirar. De les quatre campanes, tan sols la Gran i la Petita s'han salvat perquè no servien cap funció religiosa, sinó que marcaven els tocs civils (les hores i els quarts). Val a dir que, tot i que no hi ha testimonis que afirmen explícitament que el fet que les campanes Gran i Petita s'hagin salvat es deu a la intervenció directa de Pompeu Fabra, aquesta no és pas una teoria forassenyada, sobretot si tenim en compte que altres campanes d'altres pobles en què s'han produït altercats similars durant la Guerra Civil no han tingut la mateixa sort.

Planta superior del campanar de Sant Pere de Vilamajor:
En vermell, les campanes que es van requisar. En verd, les que van romandre.

NOTA (3):
POC I RUESTES, Josep, Vilamajor: un poble forjat per comtes, capellans, pagesos i menestrals, Ajuntament de Sant Pere de Vilamajor, 2010. (pàg. 152-154)

5. CONCLUSIÓ

Els períodes de guerra són proclius a episodis de tensió, por i descontrol en què se succeeixen multitud de situacions excepcionals que col·loquen els seus protagonistes en situacions límit. En el context de la Guerra Civil espanyola i, concretament, a Sant Pere de Vilamajor, de ben segur que hi va haver moments en què, posats a prova i en risc de la seva vida, els veïns van actuar heroicament, ja sigui ocultant persones perseguides o rescatant patrimoni davant de possibles saquejos i cremes. Molts d'aquests herois hauran quedat en l'anonimat, ja sigui per la manca de testimonis o simplement de forma voluntària, per por a possibles represàlies del bàndol contrari. Un cop acabada la guerra, quan és arribat el moment de, amb la perspectiva que dona el temps, retre comptes dels fets i celebrar els actes que es mereixen que siguin celebrats, fóra just reconèixer tots aquests herois, però tal comesa és inviable.

Pompeu Fabra i Poch no era un veí qualsevol. Fou redactor de la gramàtica catalana i president de l'Institut d'Estudis Catalans, i ja aleshores era una persona de mèrits reconeguts arreu del país pels seus esforços de modernitzar i revifar la llengua catalana, havent estat homenatjat en nombroses ocasions entre el 1931 i 1936. És possible, doncs, que, a diferència d'altres herois anònims, la seva condició d'home de prestigi que transcendia l'esfera d'allò intrinsec i propi de Sant Pere hagi ajudat a preservar la seva actuació, aquell 20 de juliol de l'any 36, de tal forma que quedés impregnada en la memòria d'una generació del poble que ho recorda com un acte d'heroïcitat i distinció — una generació, recordem-ho, que va viure les històries de la guerra en primera persona i que, precisament per això, té legitimitat per valorar-les.

Pel reconeixement de la seva trajectòria professional a nivell nacional com a lingüista i normalitzador de la llengua catalana, Sant Pere de Vilamajor ja ha homenatjat Pompeu Fabra amb la dedicació d'una de les vies públiques del municipi, l'avinguda de Pompeu Fabra situada en el barri de Can Ram, però encara no se li havia fet cap honor públic en reconeixement de la seva actuació del 20 de juliol de 1936 a Sant Pere de Vilamajor. Així, doncs, fent ús de l'honor que se m'ha concedit com a instructor en aquest expedient en virtut del càrrec que ocupo com a coordinador del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor, considero que Pompeu Fabra i Poch reuneix les condicions suara expressades per a l'obtenció del títol de Fill Adoptiu de Sant Pere de Vilamajor en la mesura en què va defensar i intentar preservar, fins al punt de posar en perill la seva seguretat personal, el patrimoni de Sant Pere de Vilamajor, i delibero que:

Pompeu Fabra i Poch és creditor de la concessió del títol de Fill Adoptiu de Sant Pere de Vilamajor, a títol pòstum.

Sant Pere de Vilamajor, 26 d'agost de 2013

Higini Herrero i Baró, Coordinador del Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor

La façana de migjorn de la Torre Roja abans del 1936 amb la campana vella.

FOTO: ARXIU HISTÒRIC DEL CESPV

La façana de migjorn de la Torre Roja entre el 1936 i 1988 sense la campana.

FOTO: JOAN PUJALS.

La façana de migjorn de la Torre Roja des del 1988 amb la nova campana.

FOTO: HIGINI HERRERO.

OCTUBRE 2015
Núm. 4

Centre d'Estudis de
Sant Pere de Vilamajor

